

APP Guarani Ayvu. Ojehekovejera APP Guarani Ayvu. Revalorizando la lengua

Carlos Ferreira Quiñónez
Universidad Nacional de Asunción,
Instituto Superior de Lenguas, Paraguay
<https://orcid.org/0000-0001-7114-3269>

e-mail: isl-pferreira@fil.una.py

Recibido: 28/11/2021
Aprobado: 19/05/2022

ÑE'ÊMOMBYKY

Ñe'ëryru mbohapy ñe'ëme ojeguerojera (guarani-español ha inglés). GUARANI AYVU oñembohéra apopyrã guasu ojoajúva omoañete haña: Instituto Superior de Lenguas de la FF-UNA, Guarani Ñe'ë Rerekuapavë, Paraguái Ñe'ënguéra Sãmbyhyha, Estados Unidos guive PopulisTech ha ONG Grupo de Grabaciones en Guarani.

Mba'ekuaére oñe'ëva: APP Guarani Ayvu; ñe'ëndy mbohapy ñe'ëme; ñe'ëtekuaa; tesãira; ayvu ryapu.

RESUMEN

Guaraní Ayvu es un traductor trilingüe, guaraní-castellano-inglés, con el objetivo de ofrecer una herramienta de consulta lingüística a la sociedad nacional e internacional y a través de la misma, posibilitar la comprensión, el aprendizaje y el acercamiento al bilingüismo oficial del Paraguay (guaraní-castellano) y a la lengua universal, el inglés. Guarani Ayvu es una aplicación de consulta gratuita, con 3.200 entradas. En este texto, se complejiza sobre la misma.

Palabras clave: aplicación Guarani Ayvu; traductor trilingüe; gramática; salud; audio.

ÑEPYRŪ

Estados Unidos guive PopulisTech, Mark Lobin ha Ingeniero computación-pegua, John Caulfield, omba'eporandu pe 11 jasypoapy 2020, ikatukuaánepa Instituto Superior de Lenguas -UNA, oñemoañete “Aplicación Móvil Diccionario Guaraní-español ha inglés”. Graciela Aquino, omongu'e mba'ejerure ha omoirũma katu Guaraní Ñe'ẽ Rerekuapavẽ, Paraguái Ñe'ẽnguéra Sãmbyhyha, ha ONG Grupo de Grabaciones Guaraní.

Ojehechakuaa oñeikotevẽha oñemboguapy kuatia rupi umi tembiapo ikatukuaáva oñemotenonde, upévore Guaraní Ñe'ẽ Rerekuapavẽ (GÑR) ha Instituto Superior de Lenguas, Facultad de Filosofía (ISL, FFF.UNA) ombokuatia hembiapo pe 09 jasypoapy, 2020 ha 17 jasyporundy 2020, oñemboguapýkuri Ñoñe'ẽme'ẽ GÑR ha POPULIS TECH ndive, ha oje'e upépe mba'épa ha mba'éichapa ojegueroquatáta oñondive. Pe 29 jasypteĩ, 2016, oñemoirũma hembiapopype opaichagua omopyendáva guaraní mongakuaarã.

Oñembojaujupa rire kuatiáre GÑR, PÑS, ISL ha Populis Tech ojeguerojera ñomongeta ha mba'e'apo oñemoañetévo “aplicación celular ha tabletas Android” guaraníme, ojehupytyvo yvypóra poruhetavévo, ohepyme'e'ỹre.

HETEPY

Jasyporundy ha jasya 2020-pe mbohapyvéva moĩmbyre, Paraguaygua, omboheko ñepyrũ ayvu jeroike Guaraní Ayvuráramo. Ojehupyty 3.200 ayvu guaraní, upéi oñembohasa castellano ha PopulisTech ombohasa inglés-pe, Google rupi ha upéi omopotĩ Python rembiporu. Pe 29 jasya 2020 osẽ ñepyrũ tembiapo peteĩha Guaraní Ayvu ha ñapysẽtee pe Apopyrã 29 jasya, 2020-pe.

Upéi oñemboguata ñe'ẽpeteĩme, mba'épa ikatukuaa omoirũ App Guaraní Ayvúpe, oje'e oñemoinge hağua ñe'etekuaa, ñe'ẽndy tesãi, Léi 4251/10, “Ñe'ẽnguéra rehe” ha “Léi guasu”, 1992, guaraní jehaipyréva. Avei omoirũ ko tembiapo “Grupo de Grabaciones en Guaraní” oipytyvõ hağua ayvu ryapu achegety, ñe'etekuaa, Léi “Ñe'ẽnguéra ha Léi guasu” rehe. Ojedoravo mavaitépe ijeroike tembiapo ñepyrũrã umi ayvu ryapu apyta hağuaícha. PopulisTech katu ombosako'i umi tembiapo oñembohasáva aty rupi ha oipyso umi ambue jeroikerã.

PopulisTech oiporu tembiporu Microsoft Azure omopyendakuaáva guaraní ñe'etekuaáva ryapu ha omopotĩ, ani upéi ipohýi oñembyatyvove umi celular poruhára, péicha rupi oguejy ipohyikue 90 Megabytes. Poruhára ikyre'ỹ ha ohechakuaáta ndaipohyiha ijeporupy ha ipya'eha. Adicionalmente, PopulisTech oguerojera apopyrã hasy'ỹva ha ojeporupaité hağuaícha umi caché celular rehegua, ani upéi umi marandu ipohýi ojeporu ha ani ohasa pe marandu reta ha ipu'aka hağuaícha pe marandu ñengatupy.

Pe 22 jasypteĩ 2021 ramo oñemyasãi tembiporu “beta”, ha'ékuri tenondete osẽpyréva app hetejorarã oguejykua Play Store rupi. Ñepyrũrã oñemba'apókuri 10.000 peve ikatuha oñemboguejy hagua ko tembiporu rupi, 24 aravo mboyve ohupytyma pe oñembosako'iva'ekue, oiko rire jehechajey Crash Rate, Play Store rupi (1%-gui sa'ivéva) ha pe banda ancha oguerekóva oñeñongatuhápe umi marandu (80% rasa) ojeipe'a pe ikatavakuri ojehupyty (10.000 ñemboguejy) ojepyso 25.000 ñemboguejy hagua, oje'e ikatuha péva ojehupyty oñemyasai jave 25 jasypoapy, 2021 ramo.

Oğuahẽ mboyve poruhárape tembiporu “Guaraní Ayvu”, jasypoapype 21, oñemyatyrõjey oñemyasãiva'ekue, 22 jasypteĩme 21 ramo, ha oñemoirũ tembiapópe

GÑR, ISL ha PÑS, 3.200 ñe'endy oñemoingéva app-pe, ose porãve hağua tembiapopy. Upeicha avei, PopulisTech omba'apo omoingove guarani interfaz, poruhárape ġuarã, ombojoapyvo app ykére tembiporu quick scroll ha hetave ombopy'aevétava ko Guarani ayvu. Pe jasypoapy, 25 2021 ramo, oñemoañete app "Guarani Ayvu" ojepotaháicha ha hekope porã, ojehupytyse 50.000 poruhárape, opakuévoma 2021 ramo. Ohupyty jepe 4.9 mbyja'i (5-gui) hetavéva ojehupytyva aichagua rembiapo guaraníre.

Guarani Ayvu: Ñe'ėasaha Mbohapyñe'ėme, guarani-castellano-ınglés, oipytyvõ tetãyguára ha tapicha ambue tetãmeguávape oikũmby, oikuaa ha oñemoağuive hağua Paraguái Ñe'ėkõi rehe (guarani-castellano) ha upéichante avei *ınglés*, ha'e rupi ñe'ė ojepysovéva arapyre.

Guarani Ayvu ha'ehína tembiporu *celular* ha *tablet*-pe ġuarã, oúva Sistema *Android* rehe, oguereko 3.200 ñe'ėndy oñemone'ė ayvúva peteĩteĩ guarani ñe'ėme. Oguereko avei heta marandu, guarani ñe'ė rehegua, taha'e Léi 4251/10 Ñe'ėnguéra rehegua, achegety, guarani ñe'ėtekuaa ha haingatu, upéichante avei ambue mbo'epy ojeikuaa ha oñembopypukuve hağua guarani ñe'ė, oguereko avei ambue moñe'ėmbyrã ñe'ė rehegua oñemomba'éva kuaapy pyahurã.

Ko app oñemboguejýma 30.000 rasáma, ojepyso péicha: 24.864 Paraguay; 2.261 Argentina; 941 Brasil; 733 Bolivia; 448 España; 181 EEUU; 153 Alemania. Pytyvõ ojeguerekova'ekue Paraguái Ñe'ėnguéra Sãmbyhyhãgui: Celia Godoy, Arnaldo Casco, Rossana Arias, Cristian Ojeda; Guarani Ñe'ė Rerekuapavẽgui: Zulma Trinidad, Mauro Lugo, Carlos Ferreira ha Lilian Aliente; Instituto Superior de Lenguas-gui: Graciela Aquino, Juana Dávalos, Aníbal Doncel ha, Héctor Alcaraz. Ko atýgui oñemoañete ojeguerojera hağua ko tembiapopy.

Ko tembiporupyahu ombojeréva ñe'ė mbohapy ñe'ėme (guarani-castellano-ınglés) oñeguenohẽ ramoiteva'ekue péina 30.000 rasáma oñemboguejy ojeporu hağua ha ko'ė rei rehe okakuaave ohóvo. Ko app oguereko 3.200 rasa ñe'ė ha ikatu oñehẽndupaiti umi guaraníme oĩva; upéichante avei, heta ambueve mba'e oguereko ojeporukuaáva ojekuaave hağua guarani ñe'ė.

GUARANI JEPORU JEPYSÓRE

Ko ñe'ė oguereko ipehẽnguekuérava 50 arimi, oñe'ėvahína peteĩteĩ ñande ypykuéra atyha rupi ha oñembohérava avei, umi tapicha atýicha. Umíva apytépe 6 tapicha ypykuéra guaraníva, oñe'ėva, tetã Paraguái retãpyre. Umíva: Ache térã Guajaki, Ava Guarani térã Chiripa, Guarani Ñandéva térã Tapiete, Guarani Occidental, Guarayo térã Chiriguano, Mbya térã Mbya Apytere térã Ka'aguygua, Paĩ Tavyterã. Ha oĩve ko'áva rehegua Brasil, Bolivia ha, Argentina-pe.

Opaite ko'ã apytépe, ko Paraguaipegua pe oñe'ėvevahína, oĩ porãvéva Léi renondépe ha ipokatuvéva tapicha aty oñe'ėva apytépe Paraguái, censo 2002-pe he'iháicha (Dirección General de Estadística, Encuestas y Censos). Ko tetãme oñe'ė guarani, sa'i térã hetave, opaite henda rupi, tetãpy tuichakue javeve, Paraguáype ha okaháre, ha opaichagua tapicha atýpe.

Opavavete tapicha tetãmegua guarani ñe'ė oiporúva pópe, oĩha upe pokatupavẽ. Omboheko añetete guarani ñe'ė, mba'ekuaa ojehupytyva jeporeka pypuku rupive, kuatiápe oĩva ha tapichakuéra ñe'ė reko rehe, ha avei omombarete guarani ñe'ė jeporu katu.

Ojegueroike jey mayma ñe'ė'yma ha opaite ñe'e ko'áğa oiporúva tapicha tetãmegua ha omongakuaa iñe'ėndy, taha'e ñe'ė jeporu térã ñe'ėra'ã rupive ha omotenonde umi tape ombopyahu ha oguerojerakuaátava, omokangy'yre heko tee, iñe'ėpu, ijysaja, iñe'ėjoaju reko ha iñe'ėsyry.

Oipysyrõ, ohejauka hendápe ha oikuaauka guarani ñe'ẽjoaju reko tee.
 Defender, preservar y divulgar el ordenamiento sintáctico propio del idioma guaraní.
 Ombohekojora guarani ñe'ẽ tapicha tetãmegua oiporúva ha omongu'e ijejapo.
 Oñeñangarekova'erã tojejapo Tetã Léi Guasu he'íva iñakytã 77-me:
 "Oñehekombo'eva'erã mitã iñe'ẽ pyykuépe"; ha avei Léi 4251 /10: "Ñe'ẽnguéra reheguáva"
 imoakãha 4- pe, iñakytanguéra reheguáva 26, 27, 28, 29 ha 30-pe, ha osẽva'erã tapépe oĩ jave
 joavy térã oñemboykéramo léi he'íva.
 Oñemoañeteva'erã guarani ñe'ẽ ñeporombo'ére. Oñembo'e hağua iporupyrãicha, opaite
 mbo'esyry ñane retame oĩvape, ha oike avei pévapee aranduovusúpe ojējapóva.

GUARANI ÑE'Ë REKOTEE KO'AĞAGUA REHE

Guarani ombohekókuri ijachegety 09/12/15 ha imbojojaha 10/08/19.
 Ñe'ẽtekuaa omobe'uva mba'éicha oñemboguata'arã pe ñe'ẽ hetepýpe ha oje'eporã ha
 oje'evaíva. Ñe'etekuaa oñemoneĩkuri 22/06/18. Ñe'ẽ jeporu joja ha hekoteéva umi poruhára
 rupi ha ndikatúiva oñemoinge peteĩ hendápe ańonte. Ko'ápe ningo ñamba'apovéva'erã guarani
 ñe'ẽjoajukatu retepy añetévare.
 Ñe'eryru omopeteíva ijeporupy umi ñe'ẽndy ha ijehaipy, oñemoneĩháicha ijachegety ha
 imbojojahápe. Osẽkuri 11/11/2020.

MOHU'Ā

Instituto Superior de Lenguas de la FF-UNA, Guarani Ñe'ẽ Rerekuapavẽ, Paraguái
 Ñe'ẽnguéra Sãmbyhyha, PopulisTech ha ONG Grupo de Grabaciones en Guarani ñoñe'ẽ
 rembiapo peteĩ rupi, oñomoirũ omongakuaa hağua Guarani reko ha iñemyasãi, oiporuhápe
 tembiporu pyahu oipysóva, ndaha'ei Paraguay retame ańonte, jahechakuaáicha "Guarani
 Ayvu" rupi, yvórare oñemoherakuã.

Péicha ojehechauka pe guarani imba'ekuaa heta, jepéramo, tekotevẽ ojehyvykoive,
 ijeipyguara ha ñambojoja japoruhápe tembiporu jepivegua'ỹ ojeporúva. Heta gueteri
 oñeikotevẽ ojehapo'ove hağua guarani jeporu, áğa ojehechakúa ojeipysovekuaa "Guarani
 Ayvu" ha opytaha ambue rembiapo ha'éva "Ayu ryrũ ñongatupy" (Banco de datos
 terminológicos) ha hendive "Ñe'ẽ'asa apopyrã" (Memoria de traducción).

OÑEGUENOHEHA

Ñe'ẽjovái:
 - Mbo'ehára Graciela Aquino. ISL.FF-UNA.
 - Mark Lobin ha John Caulfield. PopulisTech.
 - Celia Godoy. Paraguay Ñe'ẽnguéra Sãmbyhyha.
 - Guarani Ñe'ẽ Rerekuapavẽ. Ñoñe'ẽme'ẽ Populis Tech, PÑS, ISL.FF-UNA-gui.
 Internet-gui.

ÑE'ËKUATIAITA JEPORAKAHA

ABC Color, D. (2021). Aliados tecnológicos para la difusión del guaraní. Edición del 25 de agosto. Asunción:
 AZETA S.A.
 _____ (2021). Traductor "Guarani Ayvu" ya superó las 30.000 descargas. Edición del 13 de
 septiembre. Asunción: AZETA S.A.
 Academia de la Lengua Guarani. 2020. "Guarani Ñe'etekuaa". Edición Agosto. Asunción_ ALG.
 Secretaria de Políticas Lingüísticas. (2021). 30.000 rasáma oñemboguejy app Guarani Ayvu. Asunción:
 República del Paraguay.